

Сучасні тенденції розвитку світового біржового ринку деривативів

Яворська В.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри біржової діяльності і торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячена актуальним питанням визначення напрямів розвитку торгівлі деривативами на світовому біржовому ринку. Проаналізовано основні тенденції світової біржової торгівлі товарними та фінансовими деривативами за географічним зонуванням та класифікацією біржових активів. Виявлено наслідки результатів біржових консолідаційних процесів у контексті глобалізаційного впливу.

Ключові слова: світовий біржовий ринок, біржова торгівля, біржа, товарні та фінансові деривативи, ф'ючерси, опціони, глобалізація.

Яворская В.А. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО БИРЖЕВОГО РЫНКА ДЕРИВАТИВОВ

Статья посвящена актуальным вопросам определения направлений развития торговли деривативами на мировом биржевом рынке. Проанализированы основные тенденции мировой биржевой торговли товарными и финансовыми деривативами по географическому зонированию и классификации биржевых активов. Выявлены последствия результатов биржевых консолидационных процессов в контексте глобализационного воздействия.

Ключевые слова: мировой биржевой рынок, биржевая торговля, биржа, товарные и финансовые деривативы, фьючерсы, опционы, глобализация.

Yavors'ka V.O. MODERN TENDENCIES OF THE WORLD EXCHANGE-TRADED DERIVATIVES MARKET DEVELOPMENT

The article is devoted to the actual issues of determining the directions of derivatives trade development on the world exchange market. The main tendencies of commodity and financial derivatives trading in the world through geographic regions and classification of exchange assets are analyzed. The consequences of the results of exchange consolidation processes in the context of globalization influence are discussed.

Keywords: world exchange market, exchange trading, stock exchange, commodity and financial derivatives, futures, options, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах світова біржова торгівля деривативами набула масштабних розмірів через вплив глобалізаційних процесів. Поглиблення інтеграційних взаємозв'язків між різними національними ринками викликало як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема особливої уваги заслуговує зростання невизначеностей та цінових ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження біржової торгівлі деривативами знайшло відображення у працях значної кількості зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема в роботах А. Буреніна, С. Вайна, О. Дегтярьової, В. Еворса [7-8], Л. Ібрагімової, Р. МакДональда [2], Л. Примостки [4], М. Солодкого [1], О. Сохацької, Дж. Халла [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасних літературних джерел свідчить про постійну трансформацію організаційно-економічних

засад торгівлі деривативами на світовому біржовому ринку. З огляду на це досліджувана тема має постійну актуальність і потребує постійного дослідження та пошуку альтернативних напрямів використання деривативів у нових умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення сучасного стану та тенденцій розвитку світової біржової торгівлі деривативами в умовах посилення впливу глобалізації на всіх рівнях ринкової інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У країнах з ринковою економікою біржова торгівля деривативами відіграє ключову роль у формуванні та прогнозуванні ринкової кон'юнктури. Торгівля деривативами на біржах надзвичайно ліквідна завдяки тому, що забезпечується через електронні системи та передбачає стандартизацію і високий рівень гарантування виконання угод [1, с. 3].

Зміна біржового механізму в процесі еволюційного розвитку забезпечила поступовий перехід зарубіжних бірж від торгівлі фізичними активами до торгівлі розрахунковою формою строкових біржових інструментів – деривативів.

Економічна сутність деривативів виражається через їхню похідність від прогнозованої ціни на базові активи, що лежать в їх основі, та строковість використання. Так, Р. МакДональд описує дериватив як інструмент або угоду між двома контрагентами, вартість якого визначається через ціну іншого активу [2]. Дж. Халл зазначає, що деривативи – це фінансові інструменти, в основі яких лежать більш прості активи, зокрема ті, що відносяться до наявного ринку [3]. Вітчизняний вчений Л. Примостка також наводить трактування деривативу як «похідного фінансового інструмента, який укладається з метою перерозподілу фінансових ризиків» [4, с. 7]. Законодавче трактування терміна «дериватив» у Податковому Кодексі України визначає

його як стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати в майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах. До деривативів належать форвардні контракти, ф'ючерси, опціони, свопи [5].

Дослідження сучасного стану світового біржового ринку свідчить про зростаючі тенденції [6-8]. У 2016 р. загальний обсяг світової біржової торгівлі деривативами склав 25,22 млрд. контрактів, що у 2,8 разів більше з 2004 р. і на 1,8% вище порівняно з 2015 р. (рис. 1). Незважаючи на незначне зростання, 2016 р. став рекордним за обсягами торгівлі на зарубіжних біржах [6; 8].

Оцінка світової біржової торгівлі деривативами у 2016 р. за географічними регіонами свідчить про те, що найбільша торговельна активність спостерігалась на біржах Північної Америки, Європи, Латинської Америки, тоді як на біржах Азійсько-Тихоокеанського регіону відбувся спад обсягів торгівлі (рис. 2) [6; 8].

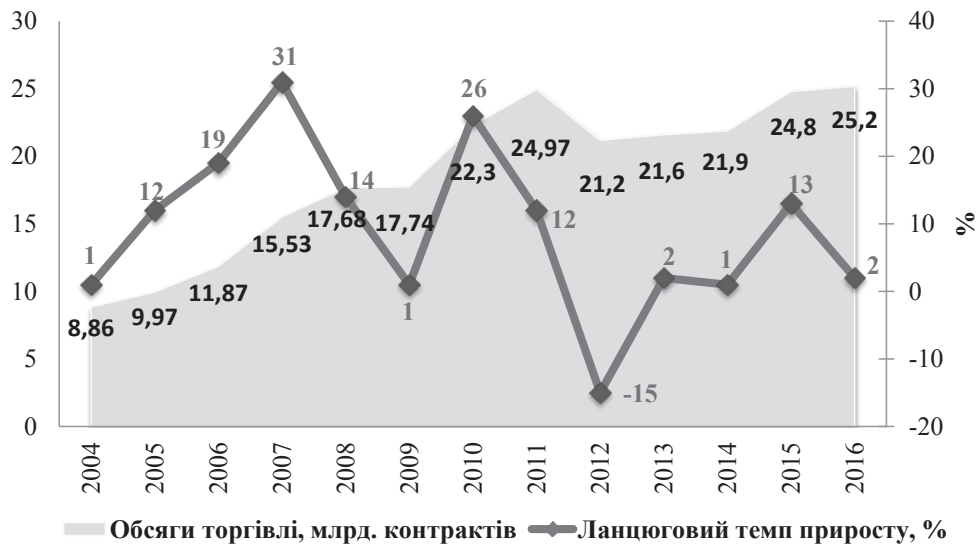

Рис. 1. Динаміка обсягів та приросту світової біржової торгівлі деривативами

Джерело: побудовано автором за даними [6; 8]

Таблиця 1

Структура світової торгівлі деривативами за географічними регіонами, млрд. контрактів [6, с. 78; 7; 8]

Географічний регіон	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Зміна 2016 р. до 2015 р., +/- %
Північна Америка	7,208	7,830	8,213	8,195	8,589	+4,8
Азійсько-Тихоокеанський	7,525	7,302	7,252	9,702	9,181	-5,4
Європа	4,389	4,359	4,450	4,770	5,180	+8,6
Латинська Америка	1,731	1,683	1,514	1,451	1,615	+11,3
Інші	0,318	0,377	0,438	0,658	0,654	-0,6
Всього	21,171	21,552	21,867	24,776	25,219	+1,8

Упродовж останніх п'яти років лідируючі позиції бірж Північної Америки на світовому біржовому ринку деривативів були потіснені Азійсько-Тихоокеанським регіоном, до якого входять біржі Китаю, Індії, Кореї та Сінгапуру [6, с. 77-80]. Водночас у 2016 р. на біржах цього регіону відбулось зниження обсягів торгівлі деривативами на 5,4%.

Аналіз торгівлі на біржах інших регіонах свідчить про зростання обсягів торгівлі, зокрема Північної Америки (+4,8%), Латинської Америки (+11,3%), Європи (+8,6%).

Зміна динаміки світової біржової торгівлі деривативами за видами інструментів вказує на те, що в 2016 р. відбулось значне зростання торгівлі ф'ючерсними контрактами, а саме до 15,89 млрд. контрактів. Водночас біржова торгівля опціонами склала 9,32 млрд. контрактів (-9,5%) (рис. 2) [7-8].

Дослідження основних тенденцій розвитку торгівлі деривативами на світових біржах вказує на те, що основними інструментами нині є ф'ючерси та опціони, тоді як форвардні контракти поступово були витіснені на позабіржовий ринок. Останнім часом біржовий ринок активно залучає нові види позабіржових інструментів, зокрема свопи. Стандартизація і висока гарантія виконання свопів на біржах привертає значну увагу спекулянтів до таких інструментів.

Оцінка структури світової торгівлі деривативами за видами базових активів, відображена в табл. 2, свідчить про те, що у 2016 р. спостерігалось значне зниження обсягів торгівлі деривативами на фондові індекси та цінні папери. Водночас вперше за останні 3 роки відбулось підвищення обсягів торгів фінансовими деривативами на відсоткові ставки, а саме 6% [6-8].

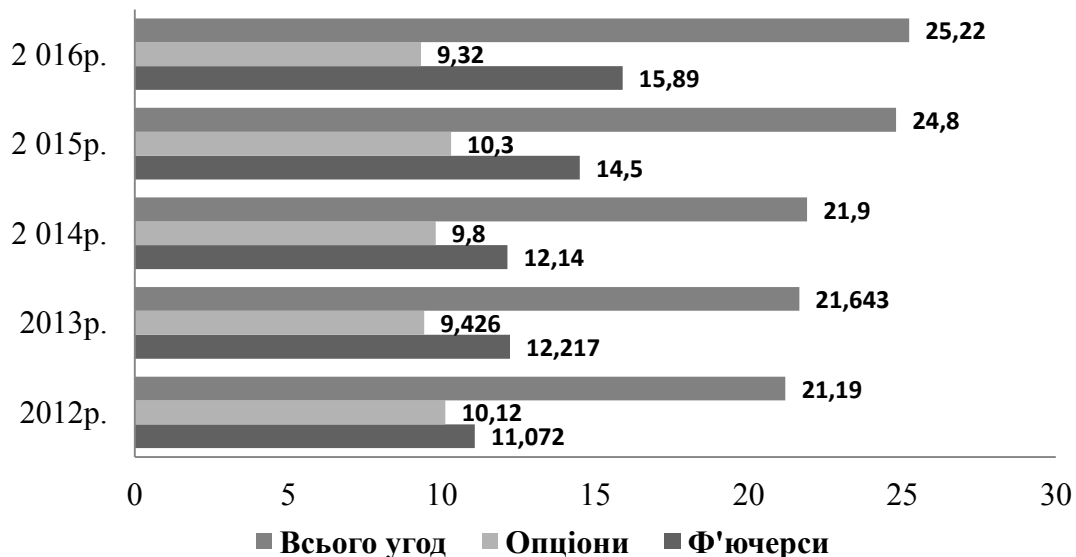

Рис. 2. Структура світової біржової торгівлі деривативів, млрд. контрактів

Джерело: побудовано автором на основі даних [6, с. 82; 8]

Таблиця 2

Структура світової торгівлі деривативами за видами базових активів, млрд. контрактів [6, с. 84; 7; 8]

Біржовий сектор	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Зміна 2016 р. до 2015 р., %
Фондові індекси	6,0	5,4	7,3	8,3	7,1	-14,5
Цінні папери	6,5	6,4	4,9	4,9	4,6	-6,1
Відсоткові ставки	3,0	3,3	3,3	3,3	3,5	+6,0
С.г. продукція	1,3	1,2	1,4	1,6	2,2	+37,5
Енергоресурси	0,9	1,3	1,2	1,4	1,9	+35,7
Валюта	2,4	2,5	2,1	2,8	3,0	+7,1
Кольорові метали	0,6	0,6	0,9	1,3	1,9	+46,2
Дорогоцінні метали	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	-
Інші види	0,2	0,5	0,4	0,9	0,72	-20,0
Всього	21,17	21,64	21,90	24,80	25,22	+1,7

Основною тенденцією на світовому біржовому ринку деривативів в останні 10 років є поступове зростання частки товарних деривативів, що пов'язано з підвищеною зацікавленістю до цих видів інструментів як з боку хедерів, так і з боку спекулянтів. Так, з 2015 р. показники світової біржової торгівлі товарними деривативами зросли на метали (+46,2%), сільськогосподарську продукцію (+37,5%), енергоресурси (+35,7%) (рис. 3).

Поширення тенденції «фінансіалізації» біржових товарних деривативів приводить до зростання їх обсягів торгівлі, що пояснюється використанням цих угод на світовому біржовому ринку без поставки базових активів та їх прирівнювання до фінансових інструментів. Можна стверджувати, що «фінансіалізація» поширює застосування товарних деривативів в інвестиційних стратегіях.

Не менш важливою тенденцією є подальше злиття зарубіжних біржових майданчиків, що стирає міжнародні кордони для учасників біржових торгів і підвищує конкурентні умови на світовому біржовому ринку. Світова глобалізація забезпечує швидкі зміни біржового механізму, перетворюючи зарубіжні біржі на

глобальні центри укладання деривативів, формування прозорого світового ціноутворення, акумуляції та трансферту інвестиційного капіталу на інтерконтинентальному рівні.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, до основних тенденцій розвитку світового біржового ринку деривативів можна віднести щорічне зростання обсягів торгівлі деривативами, зокрема групи товарних активів; продовження процесів поглинання товарних і фондових бірж різних географічних регіонів; продовження «фінансіалізації» торгівлі товарними деривативами на світовому біржовому ринку.

Досліджуючи тенденції розвитку світового біржового ринку деривативів, варто зазначити, що в сучасних умовах глобалізації розвиток вітчизняної торгівлі товарними та фінансовими деривативами стає надзвичайно актуальним питанням з метою подальшого реформування економічної системи на шляху до євроінтеграції. Біржовий ринок деривативів є центральною ланкою ринкової економіки, яка забезпечує її ефективне функціонування і сприяє розвитку інших елементів ринкової інфраструктури.

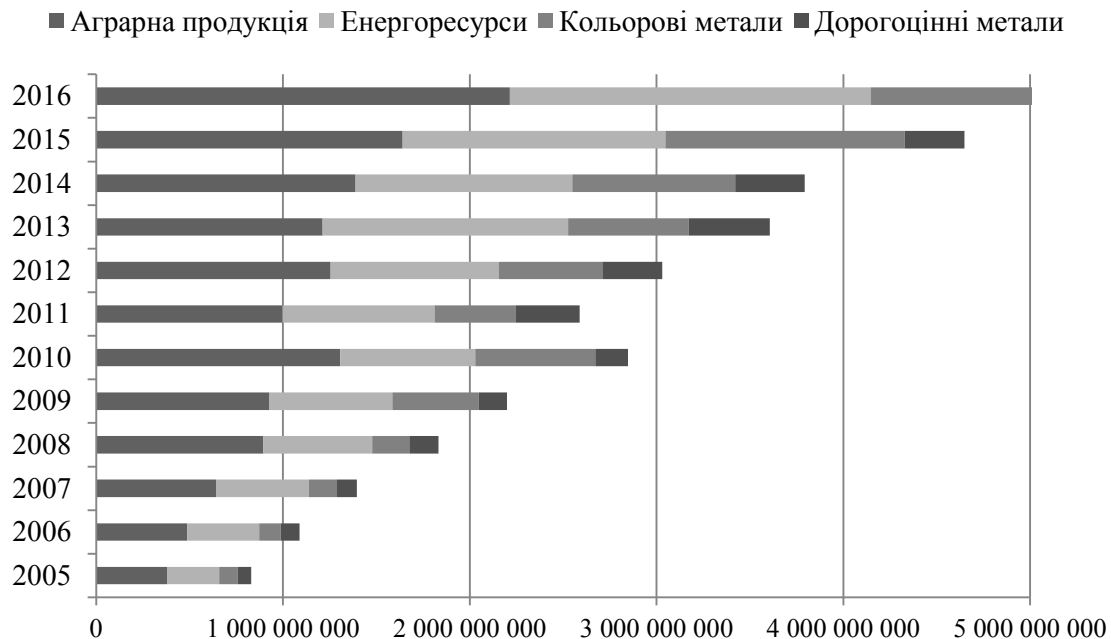

Рис. 3. Зміна структури біржової торгівлі товарними деривативами за видами базових активів

Джерело: побудовано автором на основі даних [6-8]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Солодкий М. Розвиток світового біржового ринку деривативів / М. Солодкий, В. Гниляк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 8. – С. 3-8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_8_3
2. McDonald R. Derivatives Markets / R. McDonald. – Addison Wesley, 2003. – 881 p.
3. Hull J.C. Options, futures and other derivatives / J.C. Hull. – 5th ed. – New Jersey: University of Toronto, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 2003. – 780 p.
4. Примостка Л. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти / Л. Примостка. – К.: КНЕУ, 2001. – 263 с.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page2>
6. Розвиток біржового ринку в умовах глобалізації: [монографія] / [М. Солодкий, В. Яворська, А. Кравченко]. – К.: Компринт, 2016. – С. 73-112.
7. Will Acworth. 2015 Annual Survey: Global Derivatives Volume Asia Takes the Lead [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.futuresindustry.org
8. Will Acworth. 2016 Annual Survey: Global Futures and Options Volume Reaches Record Level [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.futuresindustry.org